

Från torparslit och betesmark till fritidsboende och skogsindustriområde – Klockenakull genom 300 år

Eric Olsson 2015

*”Det finns mitt i skogen en oväntad glänta som
bara kan hittas av den som gått vilse.”*

Från prosastycket Gläntan av Tomas Tranströmer

På åkern runt ruinerna från norra Klockenatorpet (se bild 2, område B) var jag som barn med om att efter min far som slog rågen med lie binda kärvar och ställa dem tio och tio för att torka. Jag gick då sommartid på barrtäckta mjuka stigar till ”hällan” i grannskogen där blåbären hängde i klasar. Vid ett tillfälle plockade jag 39 kg på en dag där. Det var 1950-tal och mina föräldrars skogsjordbruk blomstrade omgivet av artrika blandskogar. I årsskriften 2013 skrev jag om områdets historia och genom min forskning kan jag placera in mina upplevelser från barndomen i ett historiskt sammanhang. Trakten har under de senaste århundraden genomgått stora förändringar vad beträffar näringsliv, boende, ägande och landskapets karaktär.

Hembygdsföreningens socknar har en stor andel skogsbygd. Klockenakull är ett typiskt skogsbygdsområde och kan ses som ett belysande exempel på skogsbygdens karaktär och förändringar. Troligen är utvecklingen där också typisk för likartade bygder i andra delar av Sverige (jämför t ex med Bäck, 1992 och Lagerkvist, 2011). Jag har fortsatt min forskning och bland annat närmare studerat ägarbyten från 1800-talets början till nutid. Från mitt material försöker jag här beskriva förändringarna på Klockenakull genom de senaste 300 åren. För oss som permanent eller deltid bor i trakten vill jag öka kunskapen om de platser där vi kan njuta av naturen på välgörande vandringar. Jag har i detta arbete inspirerats av Maja Lagerqvist (2011) som studerat hur torp och torptrakter i Sverige anpassats till samhället och förändrats från små jordbruksenheter 1850 till fritidsboende 2010.

Hembygdsforskaren Gustav Nilsson i Mjönäs skrev 1962 (Götho,

1962) en artikel i Kristianstadsbladet om egendomsförhållanden i socknarna. Där framgår att denna skogsbygd först ägdes av danska kungen (danska kronan), sedan förlänades till Bäckaskogs kloster och återgick efter reformationen till danska kronan, blev därefter förläning till Bäckaskogs gods. Efter Svenska erövringen av Skåne blev den indragen till svenska kronan och så småningom relativt billigt försåld till bönderna som skattehemman. Gustav Nilssons pekar på att ”kronan för fjärde gången sökt återförvärva hemmanen i Vånga socken med början i dess norra del” under 1900-talet och slutar med att ”många med svett och möda uppodlade tegar har återplanterats med skog”. Denna process har sedan fortsatt och jag vill här med Klockenakull som exempel också följa upp Gustav Nilssons betraktelse med vad som sedan hänt.

1700-talet – Betesmarker och etablering av torp och backstugor

Under 1700-talet utgjorde skogsbygden kring Klockenakull liksom på andra ställen i Sverige samfällig utmark till hemmanen. Skogen användes främst som betesmark för djuren samt som timmer och bränsle till hushov för gårdar och torp. Torp och backstugor etablerades i skogsbygden. De boende kom att utgöra arbetskraft för hemmanen under särskilt intensiva perioder i jordbruket såsom skördetider (se också Bäck, 1992). Som jag redogjorde för i min förra artikel (Olsson, 2014) utgjorde Klockenakull samfällighet mellan flera gårdar fram till enskiftet 1813, vilka troligen använde Klockenakull som betesmark för djuren och gräset i sankmarkerna kan ha skördats till foder. På Klockenakull fanns sedan någon gång under 1700-talet två torp. Eventuellt fanns lövängar i närheten av torpen där träden hamlades. Det är troligt att de som bebodde de två torpen på Klockenakull också tillämpade svedjebruk.

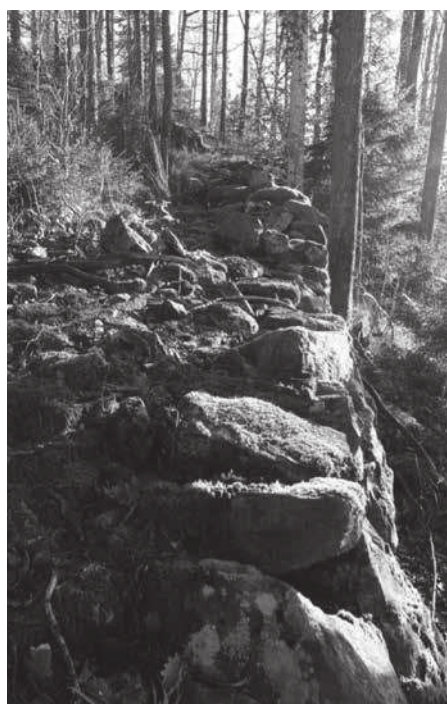
De fakta jag har om trakten från 1700-talet är från enskiftesprotokollet från 1813. Där framgår att Klockenakull till stor del var ljunghed, troligen en följd av brukningsmetoderna. Av enskiftesprotokollet framgår också att torpen då var utarrenderade på femtio år. Av kartan från enskiftet framgår att små åkrar var uppbrutna runt de två torpen. Runt Södra Klockenatorpet (”Slättanissens”) kan vi fortfarande idag skönja dessa medan de kring norra Klockenatorpet göms i planterad granskog. Torpen var små brukningsenheter som torparna delvis kunde leva av. I många andra fall var marken som ingick i arrendet kring bostäder som inrättades i skogsbygderna mycket ringa och vi talar då om backstugor vars invånare (backstugesittare) främst utgjorde arbetskraft för gårdarna (Bäck, 1992). Torparna på Klockenakull bröt successivt upp mera av den arren-

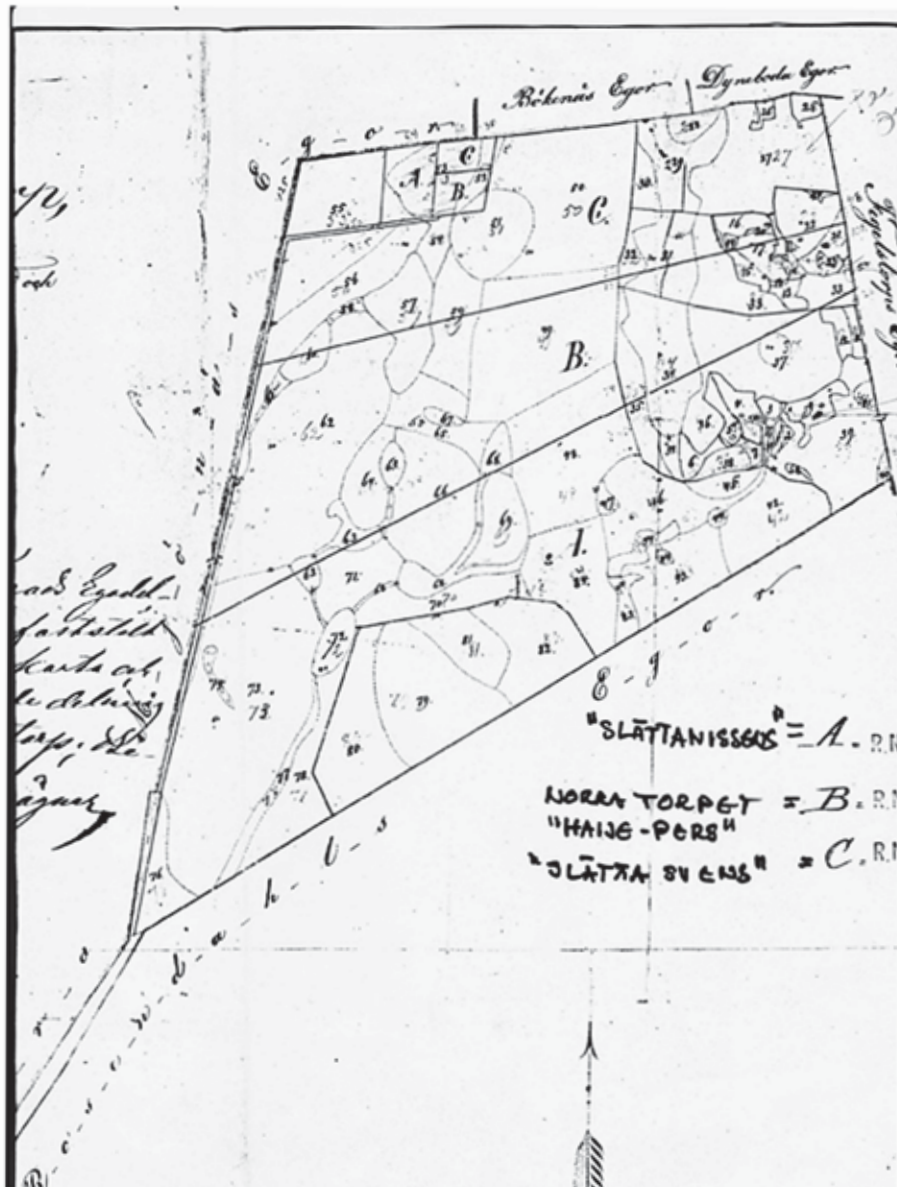
derade marken till åker och deltog därmed i den verksamhet som i stor utsträckning utökade åkerarealen i Sverige under 17- och 1800-talet. Tyvärr har jag inte kunnat utröna när man började bryta upp åkermark vid Klockenakull men det pågick under 1700-talet. Spåren av detta genom de många imponerande stora röjningsrösen är påtagliga.

Stenen från de uppbrutna åkrarna användes också till att bygga gärdar och terrasser. Av dessa är terrassen på en sträcka av ca 100 m nedanför norra Klockenatorpet särskilt imponerande (se bild 1 och 2, område B) i gränsen till mossåkern som då var kärr. Den är byggd av stora stenar som krävt mer än en person att förflytta. Dessa byggnadsverk ligger numera på igenvuxen betesmark som delvis är svårframkomlig men väl värda att besöka. Stigen där jag i min barndom gick för att hämta korna från betet runt "Slättanissens" (södra Klockenatorpet) är inte längre synlig och på några ställen helt utplånad av meterdjupa spår efter skogsmaskiner.

Vid 1700-talets slut var skogarna glesa runt Klockenakull liksom på andra ställen i Sverige (se också rapport 2005:12, Länsstyrelsen i Skåne län och Lagerstedt, 2008) på grund av bruksmetoderna och intensivt utnyttjande av skogen som timmer och bränsle. Ett tidigare förbud att avverka bok och ek upphörde omkring sekelskiftet 1800. Det var också vanligt att torparna utförde olika slags trähantverk för att dryga ut sina inkomster. Torpbebyggelsen i skogstrakterna förändrade således landskapet men gav också upphov till sociala gemenskaper som var nödvändiga för att kunna överleva. Man behövde hjälpas åt på olika sätt för att klara av den slitsamma torptillvaron. Vi vet mycket litet om bostäderna och vardagslivet för torparna. De två torpen var troligen enkelstugor med kök och stuga där en öppen eldstad gav värme och belysning (jmf Bäck, 2008). Tillvaron var troligen för de flesta slitsam och fattig.

*Terassmuren nedanför
Norra Klockenatorpet
hösten 2015.*

Klockenakull 1861 (Lantmäteriet 11 – Vän – 105).

1800-tal – Skiften, utvidgning av jordbruksmarken och befolkningsökning

1800-talets första hälft präglas av skiftesreformerna. Enskiftet genomfördes i trakten 1813 vilket innebar att de olika gårdarna avgränsades från varandra och Klockenakull tilldelades Norra Kopparetorp. Jag har noterat att många torp före skiftena hade andra namn som då försvann. Granngården på Bökenäs som troligen tillkom ungefär samtidigt hette t ex Fåraboda. Klockenakull delades i två delar mellan de två hemmanen på Norra Kopparetorp vilket dock inte framgår klart av skifteshandlingarna. Jag har först efter hand som jag studerat ägarbytena under 1800-talet kunnat räkna ut vad som ägt rum tidigare. Enligt Bäck (1992) innebar särskilt laga skifte att en del torp försvann och att åkermarken lades till gårdarna eller blev mark till utflyttade gårdar. Detta gällde i mindre grad skogsbygderna där torpen ofta blev kvar och som på Klockenakull friköptes och efter hand blev små skogsjordbruk.

Perioden präglades av ägostyckning (se också Olsson, 2014). På Klockenakull försålles 1826 det norra Klockenatorpet (7/512-dels mantal, område B och C med bostad på B) som tillhörde John Perssons gård Norra Kopparetorp till Ola Olsson och Inga Pehrsson för 200 riksdaler (ca 23 000 kr i 2015 års pengavärde*). Ola Olsson sålde 1928 hälften (7/1024 -dels mantal, troligen området C) till Per Andersson och Anna Petersdotter för ca 12 000 kr. Man kan gissa att detta hade att göra med svårigheter att leva på den begränsade åkermark som då fanns uppbruten på området. Per Andersson, som troligen hade sin bostad granne med Ola Olsson på område B, sålde 1832 hälften av sin del (7/2048-dels mantal) för ca 47000 kronor till en av grannarna, Ola Pehrsson på Bökenäs. Han bodde där det nu finns en ruin på Tornvägen som kallas "Nils Johnssons". Då hette det Kjelleboda. Andra hälften såldes samma år för samma summa till en annan granne, Ola Svensson i Dyneboda. Han kallades för Li-Olan och bodde på ett torp 1 km norr om Klockenakull. Åkermarken kring ruinerna kallades i min barndom LiOlavången. Hur område C delades mellan ägarna har jag inte kunnat utröna, men delarna var förhållandevis små och bestod främst av äng och skogsbackar. Ola Persson sålde 1837 sin del till Ola Svensson för ca 23 000 kr. Denne sålde sedan sitt ägande, 7/1024-dels mantal, vidare samma år för ca 58 000 kr till Nils Nilsson som därmed ägde och brukade hela område C.

Tio år senare äger ytterligare en serie ägarbyten rum. Ola Olssons son Ola Olsson d y köpte föräldrarnas gård 1848. Denne avlider 1850 och gården som i bouppteckningen värderas till ca 20000 kr köps på auktion

av Per Olsson d ä (son till LiOlan) för ca 43000 kr. Denne säljer 1853 gården till Ola Persson och Svenborg Nilsson från Esperyd för ca 30000 kr. Dessa bodde kvar tills de avled 1891 resp. 1892. Gården togs 1878 över av sonen Per Olsson d y ("HaijePer") som efter brand flyttade bostaden till andra sidan dalgången. 1860 köpte Per Olsson d ä och Hanna Jönsdotter 7/1024-dels mantal (område C) av Nils Nilsson för ca 65000 kr. De fick sedan vid laga skifte 1862 flytta bostaden 300 alnar till område C, troligen från område B. Tyvärr kan jag inte bestämma exakt var huset låg tidigare eller hur det kan ha sett ut. En del bjälkar på vinden på huset som nu är mitt fritidsboende är dock betydligt äldre än 1864 då flyttningen ägde rum. En god vän med arkeologiska kunskaper menade att några är från 1700-talet och att de har tecken som tyder på att de använts i en lerklinad vägg.

Om vi gör oss en bild av Klockenakull i mitten av 1800-talet är området styckat i tre delar efter att en kort tid varit styckat i fyra delar. En del ("Slättanissens", område A) var fortfarande arrendetorp och ägdes av Måns Oredsson på en av Norra Kopparetorps stora gårdar. Denne är i många sammanhang omtalad som storjägaren som bl a anses ha skjutit den sista vargen omkring 1840 nära den plats i Dyneboda som nu kallas Ulvastugorna. Vem som då brukade detta torp har jag inte lyckats bestämma. I grannområdet fanns flera friköpta torp, bl a två gårdar på Bökenäs och ett i LiOlavången på Dyneboda. Det fanns möjligen också andra torp och backstugor på Dyneboda. Söderut fanns Spångabro och Bjäret ("Kitta-Pers" som friköptes från Norra Kopparetorp ungefär samtidigt som Norra Klockenatorpet) och ett flertal backstugor.

Om vi jämför åkerarealen på enskifteskartan 1813 med kartan från laga skifte 1862 framgår att åkerarealen hade mer än tredubblats på Klockenakull under denna tid. Åkrarna runt vårt nuvarande fritidshus (på område C) tillkom under denna tid. Vi kan dra slutsatsen att mycket arbete lades ner på att bryta ny åkermark. Hur det gick att leva och klara uppehållet har vi inga faktiska uppgifter om men de många fastighetsaffärerna, ibland med förlust, talar möjligen för att ägarna hade svårt att klara sig på och behålla gårdarna. Per Olsson d ä sålde sin gård till sin far 1862 för ca 70 000 kr och köpte tillbaka den för ungefär samma summa 1878, troligen ett slags lån. Från bouppteckningen efter Ola Olsson d y kan vi se att han ägde en ko men för övrigt sparsamt med ägodelar och hade stora skulder. I hans hus som möjligen var en parstuga bodde också hans föräldrar och hans bror. Dessa bodde också kvar som inhyses med sina ägodelar efter försäljningen. Av bouppteckningen efter Ola Olsson d ä 1864 fram-

går att han bl. a. ägde en kakelugn (troligen en s k rörspis utan kakel enl Bäck, 2008) och en mjölkko.

Norra Klockenatorpet (område B och C) steg i värde från ca 23000 kr 1827 till sammanlagt ca 78000 kr 1860. När Södra Klockenatorpet ("Slätanissens"), 7/512-dels mantal friköps 1866 av Jöns Persson och Karna Truedsdotter kostade det ca 55000 kr. Markarealen var ungefär densamma som på Norra Klockenatorpet men möjligen hade de friköpta gårdarna då fått mera tillskott av åker och fått förbättrade byggnader som förklarar värdeskillnaden. Skogsbygdens torp och jordbruk steg således i värde under denna period. Bostäderna förbättrades en del genom t ex nya former av uppvärmning för vilket innehavet av kakelugn i bouppteckningen talar. Köken hade dock ofta öppen eldstad fram till slutet av 1800-talet. I vårt sommarhus kan man urskilja att den ursprungliga byggnaden bestod av kök, stuga och två kammare och i sin förlängning loge samt stall i suter-rängvåning. Grunden till "HajePers" talar för ungefär samma planlösning. Jag har hört en historia om (källan är oklar) att när "SlättaSven" omkring 1910 monterade in köksspis så var det en stor begivenhet i trakten som folk kom för att titta på. Det är troligt att denna då ersatte en öppen eldstad.

Kalle Bäck (1992) som har skrivit om torpen i Östergötland under samma tid pekar på att torparna ibland hade bättre ekonomi än hemmansägarna genom olika former av bisysslor t ex olika former av trähantverk och att utföra lönearbete på gårdarna utöver de dagsverken som ingick i arrendet. Många bisysslor fortsatte att utgöra skogsbygdens småbrukares ekonomi även under 1900-talet. T ex minns jag att min far Olof Olsson (ägare till all åker- och betesmark på Klockenakull 1930 – 1965) fick ekonomin att gå ihop bl. a. genom skogsarbete på vintern, handel med skogsbär och biodling.

Sammanfattar vi 1800-talets utveckling för Klockenakull så kan vi konstatera att de ursprungliga två torpen blivit till tre små skattehemman. Åkerarealen hade utökats betydligt och troligen hade skogsmarken som tidigare använts till bete och svedjebruk blivit mera trädbevuxen. Troligen inhägnades ängsmark för djurens bete, gräset på sankmarkerna slogs och förvarades och eventuellt hamlades träd på ängsmarkerna. Skogarna på Klockenakull användes inte längre som bete av de stora hemmanen på Norra Kopparetorp. Trädplantering började förekomma i Sverige i slutet av 1800-talet, dock inte vad jag kan bedöma på Klockenakulls område. En ko, får, getter och grisar var troligen den vanliga djurhållningen. Det går inte att avgöra i vilken utsträckning man hade dragdjur. Enligt Bouppe-

teckningen ägde Ola Olsson d y 1850 en järnsködd vagn men inget dragdjur. "Slättanissen" lär dock i början av 1900-talet ha använt ox (eller möjligen en ko) som dragdjur. De tre gårdarna ägdes 1900 av söner till dem som inköpt dem i mitten av 1800-talet: Nils Jönsson ("SlättaNissen") och Bengta Bengtsdotter köpte område A 1899; Per Olsson d y (HajjePer) köpte område B 1878; Sven och Hanna Persson ("SlättaSven" och "SlättaHanna" (syster till "Slättanissen")) köpte område C 1897.

1900-tal – från skogsjordbrukens uppgång och fall till fritidsboende och skogsindustri

Vid 1900-talets början fanns tre små skogsjordbruk på Klockenakull som sedan utvecklades olika. På "SlättaSvens" gård på område C genomgick byggnaderna utvidgning och modernisering. Logen och ladugården blev betydligt större genom en vinkelbyggnad och ladugården inreddes för kor och utrymmen för får, kalvar och grisar. Troligen utfördes detta under de två första årtioendena av 1900-talet. Köket utvidgades genom en vinkelbyggnad och inreddes med järnspis och framför förstugan byggdes en veranda med snickarglädje. Detta är slutsatser jag dragit av byggnadens nuvarande utseende och jag vet att den inte genomgick några större förändringar under den tid mina föräldrar brukade gården. Troligen var "SlättaSvens" ett välfungerande skogsjordbruk med till stor del självushåll. Åkerarealen kan ha genomgått fortsatt utvidgning bl. a. genom utdikning av Klockenakärret i dalgången.

"HajjePers" genomgår en sorgligare utveckling. Ägaren Per Olsson d y sålde och flyttade därifrån 1906. Gården bytte sedan ägare några gånger under kort tid, ägdes flera år av "Slättanissens" bror skomakaren Per Jönsson. Den köptes slutligen 1914 av Viktor och Hilda Strömberg och därmed fanns en ung familj med små barn på Klockenakull vilket inte varit fallet sedan 1850-talet. 1919 avled Viktor Strömberg i Spanska sjukan vilket troligen fick betydelse för Klockenakulls vidare utveckling. Gården såldes till ett äldre par, Bengt och Hanna Jönsson från Örnans i Örkeneds socken. Det är troligt att denna gård delvis stagnerade genom de många ägobytena under kort tid. Familjen Strömberg fick bara fem år på sig att utveckla jordbruket där. Byggnaden från 1870-talet var enligt vad man kan bedöma utifrån ruinen mycket lik den byggnad "SlättaSven" startade med. Stallutrymmet var ganska litet och kan ha haft plats för en eller två kor och eventuellt någon get eller får. Runt huset fanns fortfarande i min barndom på 1950-talet spår av en köksträdgård med vinbärs- och krusbärsbuskar och intill ruinen finns en mycket vackert lagd sten-

gärdesgård. Min far som då bodde på Bökenäs har berättat att han var med och lade denna, troligen medan familjen Strömberg bodde där. De hade säkert planerat för en framtid där.

1926 blev Klockenakull föremål för affärer som kan ses som början till den omvandling som kom att prägla seklet. August Magnusson från Stockholm, boende kort tid i Mjönäs, köpte 1926 både "Slättanissens" och "HaijePers" (område A och B) och lät stycka från åker och äng. Detta som utgör ca 5½ hektar sålde han i mars samma år till Sven och Hanna Persson för ca 80000 kr. "Slättanissen" fick bo kvar i sitt hus där han dog i maj samma år. I avtalet stod det att huset på område B "skall bortransporteras så snart vädret tillåter." Bengt och Hanna Jönsson hade då flyttat. "HaijePers" hus revs således 1926. I och med detta fanns bara en gård "rumphuggen" på skog kvar på Klockenakull och "Slättanissens" hus stod kvar i ytterligare 15 år på det som då var i mina föräldrars ägor. De köpte gården av änkan Hanna Persson 1930 för ca 170 000 kronor.

August Magnusson sålde 1934 det skogsområde han förvärvat till sin hustru Jenny Andersson som i sin tur sålde det vidare till August Svensson i Kasseboda 1936. 1955 fick dennes son sågverksägaren Albert Svensson lagfart för området. Efter dennes konkurs har "Slättaskogen" (som detta skogsområde kallades i min barndom) bytt privata ägare flera gånger. Skog blev således under början av 1900-talet allt värdefullare och samtidigt en handelsvara som förvärvades fränstyckad av personer som kom att bedriva skogsbruk i stor skala. De var och är inte intresserade av att bruka åkermarken och bor inte heller nära dessa ägor. Vid denna tid började också Kronan via Domänverket köpa in skogsjordbruk och lade successivt samman stora skogsområden i norra delen av Vånga socken som nu kallas Skärsnäs kronopark. Stora delar av Dyneboda var redan på 1920-talet i Kronans ägor och granngården Södra Dyneboda var kronoarrende. Skogsbruket med avverkningar och inplantering av framför allt gran blev efter hand allt intensivare. Vad jag minns hade min far från 1940- till 1960-tal varje vinter arbete med att transportera ut timmer från "stämplingar" på Kronans ägor på Dyneboda.

Andra världskriget blev en slags vattendelare för skogsbygdens och skogsjordbrukens öde. Jordbruken utvidgades och moderniserades måttligt fram till före kriget. Mina föräldrars jordbruk på Klockenakull brukades ungefär som tidigare. De hade tre kor och häst och jag har hört berättas att de hade får och gjorde försök med grisuppfödning. Byggnaden var oförändrad och hade "sticketak". Vatten fick bäras från brunnen till hushållet och djuren. El och telefon saknades.

Efter andra världskriget präglas jordbruket i Sverige av effektivisering med traktorer och mekaniska redskap. Staten gav bidrag till de små gårdarna vilket möjliggjorde modernisering av byggnaderna på Klockenakull under 1940-talet. Vi fick telefon, vatten och avlopp och "modern" köksinredning samt taktäckning med cementpannor. Dock installerades inte el hos oss vilket medförde att husets 1800-talskaraktär delvis bevarades. Mina föräldrar skaffade inte traktor men jag minns att vagnen (s k bultavagn) fick gummihjul och att en hästdragen slåtermaskin inköptes på 1950-talet. Man kan säga att ett ganska välmående litet skogsjordbruk utvecklades under efterkrigstiden. Inkomsterna från jordbruket var främst från djurhållningen med försäljning av kalvar och genom min mors tillverkning av smör och från 1950-talet ost. Extrainkomster genom skogsarbete, handel med skogsbär och biodling var dock betydelsefulla. Den återstående skog som tillhörde gården användes för husbehov av bränsle och timmer.

En stark social gemenskap utvecklades mellan grannarna och man hjälptes åt t ex för att bärga höet i tid och vid slakt. Man hade inte råd att ha alla redskap som behövdes så man lånade av varandra. Jag minns att när det blev skorstensbrand i vårt hus (med "sticketak") var stegen utlånad till grannen Ludvig Håkansson i Bökenäs. Min far var inte hemma och vi hade inte telefon då så ett av oss barn (min kusin Ulla Sallroth som var på besök) fick springa de 500 meterna till grannen och be denne komma med stegen. Det gick vägen och en begynnande takbrand kunde avvärjas. Den sociala gemenskapen i grannskapet var nog mycket lik den som också funnits tidigare under 100 år mellan torpgrannarna i trakten.

*Min far Olof
Olsson vid
tömmarna.
Höet på väg
till logen 1961.*

*Min mor Hulda
Olsson mjölkar
1958.*

Nästa fas i utvecklingen hör samman med efterkrigstidens uppgång för industrin och behovet av arbetskraft till denna. Virkes- och pappersindustrin blomstrade i Sverige och behovet av skogsprodukter ökade. När mina föräldrar 1965 sålde gården fanns det inte längre många intresserade köpare. Ungdomarna i skogsbygden flyttade i allt större utsträckning till städerna för arbete och utbildning. Många småbruksägare blev "mån-skensbönder" och tog jobb i industrin och skötte jordbruket på fritid. I våra trakter drog Olofström till sig arbetskraften. Klockenakull (som då hetat Norra Kopparetorp i 150 år) såldes 1965 för 245 000 kr till domänverket som vid denna tid köpte in en stor del av skogsjordbruken i Sverige. Mekaniseringen av skogsbruket hade då också tagit fart. Motorsågen hade kommit i bruk och timret forslades ut ur skogen med traktorer. Det innebar att stora arealer kunde avverkas på kort tid. På några få år i slutet av 1960-talet avverkade domänverket de inköpta smågårdarnas skogar i ett område på flera kvadratkilometer runt Klockenakull. Mina bröder och jag hade då börjat hyra byggnaden som fritidshus av Domänverket. 1970 hade vi enligt vad jag hört senare runt oss södra Sveriges någonsin största kalhygge (källan är dock oklar). Det sträckte sig från Klockenakull till Spångabro och Vånga i söder och gränsade till Dyneboda i norr och Södra Mjönäs i väster. Den ståtliga bokskogen från Klockenakull längs Kastagropen till Vånga föll under vintern 1969. Man hade ännu inte börjat använda de stora skogsmaskinerna men sårn blev ändå många. Det gjordes stora öppningar i stengärdesgårdarna och hos oss för-

svann 100 m fint lagd stengärdesgård längs uppfarten. Den lär ha använts för utfyllnad i ett kärr för att komma fram med transporterna.

Omfattande plantering av skog på smågårdarnas åkermark inverkade dock starkast på landskapet i skogsbygden. På 1960-talet hindrade inte lagstiftningen detta. Det innebar att största delen av åkrarna på Klockenakull blev mörk granskog. Omkring 2000 stod denna hög och mörk kring vårt fritidshus och man kunde inte längre urskilja var de med svett, möda och kärlek uppbrutna åkrarna funnits. Betesmarken bevarades dock men har efterhand vuxit igen och bildat blandskog. Stormen Gudrun ”avverkade” dock 2005 alla granar som planterats på åkermark så för närvarande kan man urskilja åkrarna som dock är mycket svårframkomliga genom plogning, nyplantering och av sly. Jag gick i somras vilse några hundra meter från vårt fritidshus i denna djungel.

Många backstugor och torp försvann liksom två byggnader på Klockenakull under början av seklet. Från 1960-talet blev stora delar av skogsbygden i socknarna fritidsområden. De hus som var kvar hyrdes ut som fritidshus och de åkrar som inte blev igenplanterade arrenderades ut. Intresset för ”fritidstorp” var då stort från Danmark och Tyskland. Endast några få hus i trakten beboddes fortsatt permanent. Under flera årtionden hade vi främst danska grannar. En sommar på 1980-talet kommer en man förbi och det första han säger är: ”talar ni svenska här?”

Efter hand inköptes husen av de fritidsboende och fram mot slutet av seklet hade skogsbygden runt Klockenakull fått en relativt stabil fritidsbefolkning. Eftersom grannarna är deltidsboende och har växlat genom åren har kontakterna oss emellan blivit sporadiska och det har tagit lång tid att utveckla en gemenskap. I området från Klockenakull till Skärnäs har det senaste året bildats ett nätverk, Dyneboda nätverk, av oss som bor där fast eller deltid. Därmed kan man på ett sätt tala om en ny period för skogsbygden. Vi som bor där är en blandad befolkning av personer med eller utan anknytning till trakten och med internationella inslag.

I sin avhandling om torpens transformationer 1850–2010 kallar kulturgeografen Maja Lagerkvist perioden med fritidsbebyggelse för ”Vedhuggning och jordgubbstårtar”. Hon syftar på att torpen och torparna i skogsbygder i viss mån blivit romantiserade. ”Torpen” har blivit mycket attraktiva fritidsboende. Hon framhåller att ”fritidstorparna” lägger ned mycket tid och möda på att hålla marken runt ”torpen” öppen. Det gäller också för trakten runt Klockenakull. Om inte många åkrar planterats med skog är det möjligt att fritidsboendet resulterat i ett fortsatt öppet landskap med vackra omgivningar runt ”torpen”. En stor del av nöjet med att äga

*Klockenakulldal-
gången hösten 2015
med vintern 1962
inklippt nere t h.*

ett fritidstorp är ju trädgårdsodling och ansning av de områden som hör till. Ett problem är dock att t ex domänverket sålde husen de förvärvat med mycket små tomter. I en viss mening liknar således "fritidstorpen" backstugorna som arrenderades ut med en ringa markareal. På andra sätt finns det dock få likheter mellan backstugusittarna och fritidstorparna. I vårt fall blev tomten ca ett tunnland tack vare en framsynt lantmätare.

Den omgivande skogen utgör en viktig del av våra fritidsnöjen. Många av oss uppskattar vandringar i skogen och att plocka bär och svamp. Den av vandrare mycket uppskattade Skåneleden går genom området. Skogen brukas sedan flera årtionden på ett industriellt sätt. Ett fåtal personer kan med de närmast gigantiska skördemaskinerna avverka och transportera ut stora områden på kort tid. Inför återplanteringen plöjs djupa spår som river upp rötter och stenar. Detta innebär att skogen nu har en helt annan karaktär än under 1900-talets första hälft. Den utgör närmast en monokultur med främst granar och mosstäckt mark. Många arter av växter, insekter och djur har minskat eller försvunnit. Nattskärran surrar inte längre under sommarnatten på Klockenakull. Jag hörde den senast någon gång på 1980-talet.

Det finns naturligtvis många fördelar med skogsbrukets utveckling när det gäller arbetsmiljö och effektivitet och utan tvekan har skogsindustrin i hög grad bidragit till Sveriges välfärdsutveckling under efterkrigstiden. Med en annan hantering och utveckling av bruksningsmetoderna kunde dock troligen en del av såren med sönderkörda stigar och förstörda stengården kunnat undvikas. Skogsägarna kunde troligen utan större ekonomiska förluster sparat mindre arealer med artrik blandskog och man

kunde undvikit att plantera skog på gamla körvägar som på Klockena-kull. Det går knappast att ta sig fram till ruinerna efter Norra Klockenatorpet där jag band rågkärvar på 1950-talet. Där växer nu den andra generationen planterad granskog och marken har meterdjupa plöjningsspår. På "hällan" där jag plockade massor av blåbär då finns idag tät hög granskog och marken är täckt med mossor.

Granngården Bökenäs som sedan 1970-tal varit fritidshus har nyligen inköpts av ungdomar som slagit sig ner där för permanent boende. Måne (förhoppningsvis) talar detta för att vi kan förvänta oss en "grön våg" i dessa skogsbygder i framtiden?

Källor

*Pengavärdet är uträknat med hjälp av:

Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, (2011) A Consumer Price Index for Sweden 1290–2008, *Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), sid. 270–292. <http://www.historia.se/Jamforelsepris.htm>

I fortsättningen av artikeln anges försäljningsbeloppen enbart i kronor i 2015 års pengavärde. Detta är beräknat utifrån prisindex. Om man i stället utgår från löneförändringar blir summorna betydligt högre.

Arkivmaterial: Husförhörlängder, mantalslängder, köpebrev, lagfarter och bouppteckningar.

Lantmäteriet, historiska kartor: 11-Vån-17 Övrigt Storskifte 1805; 11-Vån-25 Enskifte 1812; 11-Vån- 105 Delning Hemmansklyvning 1863.

Kalle Bäck (1992) Början till slutet. Laga skiftet och torpbebyggelsen i Östergötland. *Klockrike*

Kalle Bäck (2008) Sverigebild, en historia om rödfärg, tegel, trädgårdar och byggnader eller Hem och Hus, bebyggelseförändringar på landsbygden 1840–1880. *Klockrike: Noteria förlag*.

David Lagerstedt (2008) Lövängen i nordöstra Skåne. *Examensarbete inom landskapsarkitekturprogrammet, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, SLU Alnarp*, 2008:46

Maja Lagerqvist (2011), Torpets transformationer. Materialitet, representation och praktik från år 1850 till 2010, *Meddelande från kulturgeografiska institutionen Nr 141. Stockholms universitet*.

Gustav Nilsson (pseudonym Götho) (1962). Egendomsförhållanden i Vånga genom tiderna. *Kristianstadsbladet 18/10 1962*.

Eric Olsson (2014). Klockenakulltorpens historia. *Oppmanna-Vånga Hembygdsförening. Årsskrift 2013*.

Skånes skogar – historia, mångfald och skydd *Länsstyrelsen i Skåne län, rapport 2005:12*